

אוצרות פסקי

אגרות משה

בהלכות אבלות

והוא

פסקי הלכות שעולים מתשובות אגרות משה

ופסקי דינים מכתבי תלמידים

נלקט ונערך ב"ה על ידי
הרב גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס גם אני אודך
הרב יעקב אהרן סקוצילס
מח"ס אהל יעקב

סיון תשפ"א

©

כל הזכויות שמורות

המערכת מקבלת מאמרים ותשובות

בשמחה רבה

בכתובת:

ת.ד. 539 בני ברק

טלפון: 052-7128536

7128536@gmail.com

דיקוּט פסקי אגרות משה בדיני שמחות

מדיני ברכת דיין האמת:

ברכת דיין האמת

אבל ששמע על הפטירה אחרי קבורה עדיין חייב לברך דיין האמת, ואם לא בירך מיד יכול לברך כל השנה. ואם שמע מהפטירה רק אחרי שנה אז מותר לברך דיין האמת רק בתוך ל' יום מאז ששמע על הפטירה⁷⁰. (יסודי שמחות פרק א' הערה 10)

ברכה על פטירת תינוק

אע"פ שלא קורעים קריעה או יושבים שבעה על תינוק שנפטר פחות מל' יום, מ"מ נוהגים לברך ברכת דיין האמת משום הצער. (יסודי שמחות שם הערה 12)

מבט י"ב שנים חייבים בקריעה אם הם מבינים את ההפסד שיש נפטר במשפחה שלהם. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן רכ"ד)

באיזה בגד קורעים

אבל צריך רק לקרוע בגד אחד, ומן הראוי שיקרע חולצה וכדומה, וראה טעם בהערה⁷¹. (יסודי שמחות שם הערה 49)

שמע מהפטירה ביום השלושים

אם שמע מהפטירה אחרי שקיעה בין יום ל' לל"א, גם כן צריך לעשות קריעה⁷². (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן ע"ט)

מדיני אנינות:

חתן וכלה אם פטורים מדיני אנינות

אפילו חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה אינם פטורים מדיני אנינות, כיון שבימי המשתה הוא כרגל דידיה וברגל יש בו אנינות. (יסודי שמחות פרק ג' הערה 4)

אמירת הוידוי ביום החופה

אם החתן או הכלה אונן ביום החופה אין לומר אלא וידוי לפני החופה כיון שכל יהודי חייב להתחרט על חטאיו. (שם עמוד 142)

מדיני קריעה:

מי שאינו נוסע עם המת מתי קורע

אם קוברים את המת בארץ ישראל ומגיע מחו"ל, מן הראוי שהאבלים שלא נוסעים עם המת יעשו קריעה אחרי ההספדים ולא בשדה התעופה כיון שהצער יותר אז. (יסודי שמחות פרק ב' הערה 11)

קטנים פחות מ"ג שנים אם קורעים

קטן פחות מ"ג שנה או קטנה פחותה

70. וטעמא דמילתא משום שמצטער על הנפטר עד זמן הנזכר.

71. והנה טעם הדבר מאחר וקורעים בגד אחד, עדיף לקרוע בגד שיושבים בביתו תדיר בו ולא על בגד שיש ספקות אם חייב לקרוע בו.

72. ובספר יסודי שמחות פרק ב' הערה 60 כתב ששמע מהאגרות משה זצ"ל שמי שרוצה להקל ולא לקרוע כשנודע לו לסוף 20 דקות אחר השקיעה כפי שיטת הגר"א אין למחות בידו כיון ורוב הפוסקים סוברים שחייבים בדיני קריעה רק מדרבנן.

אונן שנוסע לעיר של המת

אונן שבדרך לנסוע לעיר של המת אין לו להניח תפילין או לאכול בשר ולשתות יין, אבל צריך לקיים שאר המצוות. מיהו כשמגיע לעיר ששם מונח המת אז חל עליו כל הלכות אונן. (שם הערה 18)

אונן שנוסע למקום אם אומר תפילת הדרך

אם האונן צריך לנסוע למקום הקבורה שהוא רחוק אין לומר תפילת הדרך. (שם הערה 34)

לקבור ביום טוב שני

פשוט וברור שעל הנהלת עדת ישראל להודיע שאין מסדרין שום קבורה ביום טוב שני אף כשע"ז יהיו שלשה ימים לפעמים שלא יוכלו לקבור ס"ט. (שו"ת אגרות משה חלק ג' אר"ח סימן ע"ו)

טיפול במת בעיר אחרת ואין הבן יכול להגיע לשם מת בעיר א' ובנו בעיר אחרת, ויש שם חברה קדישא או שאר קרובים שמטפלים בקבורה ואין הבן או הבת יכולים להגיע ללויה, דיני אנינות לא חל אצלו ס"ו. (שו"ת אגרות משה חלק א' יורה דעה סימן רנ"ג)

אונן לענין בדיקת חמץ

אונן אינו מקיים בדיקת חמץ, מיהו אם אין שם מי שיבדוק חוץ ממנו אע"פ שבבוקר אח"כ יהיה אחד שיכול לבדוק, יש לאונן לבדוק בלי ברכה כיון שלכתחילה חייבים לבדוק בלילה ואין להמתין עד למחר. (שם הערה 80)

נעשה אונן אחרי ברכו בשחרית

אם אחד מתפלל פסוקי דזמרה ושמע אז שמת לו מת יכול לסיים תפילתו עד ישתבח. ואם הוא שמע אחרי ברכו יכול לסיים תפילתו עד אחרי שמונה עשרה ס"ח. (שם הערה 30)

סז. וז"ל השאלה: במת קרובים במדינת בעלגיא ואחדים נסעו בעראפלאן [מטוס] לשם להיות אצל הקבורה ואחדים נשארו בפה והקבורה ידוע שלא תהיה עד שיבואו הנוסעים מכאן לשם מאימתי מתחיל האבלות להקרובים שנשארו בכאן. והשבתי דלע"ד מתחילין אלו שבכאן להתאבל מיד כיון שלא יסעו לשם. ומה שבסי' שע"ה סעי' ב' איתא בשולחין המת למדינה אחרת לקברו שמתחילין למנות שבעה ושלישים מעת שחזרו פניהם מללוות שהוא באינם יודעים מתי יקבר אינו משום דמדוין ספק באבלות לקולא נידון ככבר נקבר דהא יש עכ"פ איזה שעות שידוע שלא נקבר כפי האומדן של אריכות הדרך שלפעמים הוא כבר ביום השני. אלא צריך לומר דהוא לשיעור להחשיב מקום רחוק כדאיתא בבה"ט סק"א דבמקום קרוב אין מתאבלין עד שאמרו להם שנקבר כדאיתא בש"ך סק"א ועיין הטעם בדגמ"ר. ולהרמב"ן גם לענין ריחוק אין חלוק אם יכולין לידע או לא עיין שם בבה"ט. ומכאן למדינת בעלגיא הוא מקום רחוק טובא ולא מצוי כלל שיסעו מכאן לשם להיות אצל הקבורה ולכן אף להרמב"ם והש"ע מתחילין אלו שבכאן למנות מיד, עכ"ל.

ובספר מסורת משה (עמוד שס"א) הביא ששאל הגר"י בעלסקי שליט"א את מרן זצוק"ל על אחד שקרובו מת בפלורידה, ביום רביעי, ומביאים אותו לניו יורק ביום שישי לקבורה. והשיב רבינו שביום שישי, יום קבורה, נחשב כהכרח כאונן, שאז מחויב לטפל קצת בקבורתו, ועד אז פטור מתפילין, אבל בשאר מצות חייב. סח. וטעמו משום דהא דאונן אינו קורא ק"ש או מתפלל הוא רק מדרבנן ולכן יש להקל ולהתירו לגמור תפילת עד אחר שמונה עשרה.

סט. ראה שם שהאריך לבאר שמה שהתירו חז"ל קבורה ביום טוב אינו מצד בזיון ההלנה של המת, אלא רק מחשש בזיון דשמא יסריח וכדו', וכיון שבזמנינו אין שייך בזיון זה אין מקום להתיר בפרט שיכול לצמוח מזה חששות מרובות, עיי"ש.

מדיני טהרת זלוזות המת:

שמירת מת שמונח בתיבה

שומרים על מת משעת המיתה עד שעת הקבורה כל הזמן, ואם המת מונח בתוך תיבה אזי יכולים לשמור אותו מפעם לפעם. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן רכ"ה)

זמן עשיית הטהרה

לפני הקבורה עושים טהרה למת. ובמקום הצורך יכולים לעשות את הטהרה קצת זמן אחרי הפטירה, מיהו יש להניח את המת מיד בתוך ארון. (שו"ת אגרות משה חלק ב' יורה דעה סימן קמ"ח)

לעשות טהרה עם עוד מת בחדר

כשעושים טהרה למת יש להזהר שלא יהיה עוד מת באותו חדר משום בזיון למת. (יסודי שמחות עמוד 142)

להוציא צינורות או רטיות

אין להוציא שום צינור או רטיה מהגוף בשעת הטהרה אם זה יגרום שיצא מהגוף דם. (שם הערה 5)

ישראל שנהרג מעכו"ם אם עושים טהרה

כשישראל נהרג מעכו"ם וכגון שדרס עליו עם רכב וכדומה, אין עושים לישראל זה טהרה, אלא מעטפים אותו בסדין לבן. (שם הערה 6)

להסיח דעת משמירת המת

אין להסיח דעת משמירת המת, ולכן מן הראוי לומר תהילים לידו, ולמנוע מכל דבר שיגרום להסיח הדעת. (יסודי שמחות פרק ד' הערה 48)

אם בן אפילו חורג ישתתף בעשיית טהרה להוריו בן אפילו חורג, או חותנו או גיס של המת

לא ישתתף בעשיית הטהרה. (שו"ת אגרות משה חלק ב' יורה דעה סימן קמ"ז)

נמצא מת אחרי כמה ימים נפוח או מרוקב אם עושים טהרה

אם נמצא מת רק אחרי כמה ימים מזמן שנפטרו, וגופו כבר נסדק או נרקב מעט, אין עושים שום טהרה לגוף, אלא מעטפים אותו בנייר לבן. (שם הערה 70)

לישא את הארון למקום רחוק

מן הראוי להחזיק את הארון עם המת על הכתפיים בשעת הלוייה כשהולכים למרחק. (שם הערה 122)

להניח קש בשולי הארון

אין להניח קש בשולי ארון המת כיון שנראה כאילו המת מונח על מזרון ולא על גבי ארון ממש. (יסודי שמחות עמוד 143)

עריכת לוייה ביום טוב

אין לעשות שום לוייה ביום טוב. (שו"ת אגרות משה חלק ג' או"ח סימן ע"ו)

לשלוח מת לארץ ישראל לקבורה ביום טוב

בתוך יום טוב אין לשלוח מת להיות נקבר בארץ ישראל כיון שאין לחלל יום טוב בדבר שאינו לצורך הקבורה. (יסודי שמחות שם) בן חו"ל ביום טוב שני באר"י אם מותר להשתתף בלוייה

בן חו"ל שנמצא באר"י ביום טוב שני שלו יכול להשתתף בלוייה או החזקת המטה. ואם אומרים הספדים כמו שנוהגים בלויית תלמיד חכם אין להשתתף בזה. (שו"ת אגרות משה חלק ג' או"ח סימן ע"ז)

שונא של המת אם מותר להשתתף בלוייה

אחד שהיה במריבה עם המת ולא היה חי

היחיד, מיהו אין מקפידין מלהיכנס למקום ציבורי לפני הנטילה. ואם נכנס לבנין שמונח שם מת יכול ליטול ידיו אפילו לפני שיצא מהבנין. (שם הערה 24-26)

צידוק הדין וקדיש אחרי הקבורה
אם האבלים לא מלווים את המת לבית הקברות או אומרים צידוק הדין בתוך הבית. ואם יש מניין יכול האבל לומר את הקדיש של הקבורה. (שם 52)

אם מותר להביא ספרים שלנו תוך ד' אמות של קבר

אסור להביא ספרים שלנו בתוך ד' אמות של מת, כיון שיש בזה לועג לרש. וטעם הדבר, כיון שספרים בעיקר אנו לומדים מהם, ויש יותר לועג לרש מבספר תורה. (מסורת משה עמוד ש"ע)

דיני השבעה:

ניחום אבלים על ידי הטלפון

אחד שאינו יכול להגיע לבית האבלים מאיזה סיבה שהוא, יכול לקיים מצות ניחום אבלים על ידי הטלפון ע"א. (שו"ת אגרות משה

עמו בדרכי השלום יכול להשתתף בלויה, אבל אין לו להחזיק את המטה. (שם הערה 159)

אונן אם יכול להספיד ביום שלא אומרים תחנון הדעת נוטה דאונן יכול להספיד את המת אפילו ביום שאין אומרים תחנון, אבל לא בשבת ויום טוב. וגם יכול להספיד בחול המועד ע"י. (שו"ת אגרות משה חלק א' או"ח סימן קס"ה)

מדיני בית הקברות

ברכת אשר יצר אתכם מדין במערת המכפלה

נוהגים למי שלא ביקר בבית הקברות בתוך ל' יום שיברך ברכת אשר יצר אתכם בדין, מיהו אחד שמגיע למערת המכפלה אפילו אחרי ל' יום לא מברך ברכה זו שם. כיון שמסתבר שחז"ל לא תקנו את הנוסח של אשר הביא אתכם בדין על האבות הקדושים. (יסודי שמחות פרק ה' הערה 12)

נטילת ידים למי שהתקרב למת

מי שהתקרב לתוך ד' אמות של מת או קבר צריך ליטול ידיו לפני שנכנס לתוך רשות

ע. נשאלתי אם האבל עצמו מותר להספיד מתו בחוה"מ. והשבתי שלע"ד נוטה להתיר משום שהוא מחוייב בבכי שלשה ימים ועצם הבכי מצינו שאף לאחרים התירו דנשים במועד מעונת שהוא באופן שכולן עונות, ולכן באבל עצמו המחוייב בכבודו אף לעורר אחרים שיבכו מסתבר שיכול אף להספיד. ועדיין צ"ע לדינא. אבל אמרו לי שיש באיזה ספרים שאונן מותר להספיד מטעם שאינו מחוייב בשמחה דהא אונן פטור מכל המצות, וזה טעות לע"ד דאיסור הספד אינו משום חיוב שמחה דהא בר"ח וחנוכה ליכא חיוב שמחה ומ"מ אין מספידין וא"כ לא גרע חוה"מ מינייהו שיש בו איסור להספיד אף שלא מצד מצות שמחה, ובאיסורים הא גם האונן אסור. אך אולי יש להתיר כדנוטה הדעת שכתבתי, עכ"ל.

עא. והנה יש לבאר מהו עיקר מצות ניחום אבלים, קיימא לן דעיקר הניחום הוא בזה שהולך בגופו ונכנס אצלו ומדבר עמו להפיג צערו ויהיה לו פנים יפות כלשון השל"ה (קמ"ד,א). ובפרישה יורה דעה (סימן שצ"ג אות ג') כתב על מה שכתב הטור שם, ויושבים שעה אחת, ומדלא כתב שיושבים ומדברים דברי תנחומים אלא לבסוף כתב שמדברים השוכן בבית זה ונחמק מכאן יש קצת סמך לניחום אבלים שלנו שעל הרוב אין האבל מתחיל לדבר כלום, אבל נכנסים אצלו ויושבים מעט, ואומרים ה' ינחמך עם שאר אבלי ציון, דיש ללמטה וכו' זה נקרא תנחומי אבלים, ומזה יש קצת ראיה דהכניסה והישיבה מקרי ניחום אבלים עכ"ל.

והנה כבר ידוע שבניחוח אכלים איכא תרי ענינים, חדא לטובת אכלים החיים שהם טרודים מאוד בצערם מחוייבים לדבר על לבו ולנחמו, ועכ"פ לפי הפרישה הנ"ל מעיקר הדין מקיימין המצוה בעצם מה שבאים ויושבים לכבודו שהאבל מתנחם כשמכבדים אותו, ושנית לטובת המת כדאיחא במסכת שבת דף קנ"ב. אמר רבי יהודה מת שאין לו מנחמין הולכין עשרה בני אדם ויושבין במקומו וכו' ע"י שם, וברמב"ם פרק י"ד הל' אבל הלכה ז' כתב שניחוח אכלים גמילת חסד עם החיים והמתים א"כ נמי דעל ידי ניחוח בשיחת טלפון או מכתב מתקיים קצת ניחוח עם החיים, אבל אין כאן ניחוח עם המתים דאינו מתקיים רק אם בא לביתו של הנפטר וז"ל שו"ת אגרות משה או"ח חלק ד' (סימן מ' אות י"א) ומשמע לי שמצד טובת המת לא שייך אלא דוקא כשיבוא לשם במקום שמתנחמין, או במקום שמת, ואף מצד האבל החי נמי, ודאי עדיף, כשבא לשם שהוא מכבדו שזה עצמו גם כן תנחומין כלשון ר"ע במסכת מו"ק (דף כא:), וענין כבוד לא שייך בטלפון, דלכן למעשה אם אפשר לו לילך לבית האכלים שהוא קיום מצוה שלימה לא שייך שיפטר בטלפון, אך קצת מצוה יש גם על ידי הטלפון, שלכן אם אי אפשר לו ללכת לבית האכלים כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטרדא דמצוה יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר לו, יש לו לנחם על ידי הטלפון, עכ"ל. ונראה דה"ה ניחוח אכלים על ידי מכתב לא עדיף מניחוח על ידי טלפון, ולכתחילה לא יסמוך על כתיבת מכתב, רק יש לו ללכת לבית האבל לנחם.

מצאנו בגדולי התורה זצ"ל כמה עובדות בזה, קיימת עדות שהגרי"ז מבריסק זצ"ל נקט דפשוט שמקיימין המצוה הניחוח אכלים על ידי מכתב, שניחוח אכלים אינו הלכה בדיבור דוקא, שאפילו בא לנחם ולא דיבר מאומה כיון שמתנחם בכך יצא, וה"ה במכתב כיון שמתנחם בכך יצא, אולם בתשובות והנהגות חלק ב' (סימן תקפ"ז) אחרי שהביא את הנ"ל העלה שמכיון שבניחוח אכלים ישנם שני דינים חדא ניחוח אכלים עצמם כפשוטו, לזה מועיל ניחוח אכלים במכתב, ועוד יש דין ניחוח שהוא לתיקון וטובת המת, וכמבואר ברמב"ם, הנה החלק השני הזה שהוא התיקון למת זה אינו מתקיים במכתב, וע"כ כאשר אינו יכול לבוא לנחם בעצמו לפחות ישלח מכתב כדי לנחם האכלים ע"י שם.

בספר קריינא דאגרותא הובא כמה מכתבי מכתבים מבעל קהלות יעקב, שכתב שם שהיות וקשה עליו להגיע, הרי הוא מקיים מצות תנחומי אכלים במכתב. ובספר בתורתו יהגה הביא דשאל את הגר"ח קניבסקי שליט"א אם חושש לבטל תלמודו כגון שהוא בעיר אחרת וכדומה, האם יכול לקיים ניחוח דרך הטלפון או על ידי מכתב, והשיב דיתכן, וראה עוד בספר בית האבות (עמוד ס"ג) מכתב תנחומין מהגר"ש וואזנר זצ"ל. ובספר תשובות וביאורים (סימן רכ"א) כתב שיעקר ניחוח אכלים היא שהאבל ינחם על ידי זה, וזה מתקיים אפילו על ידי מכתב, וכתב בשו"ת באר משה חלק ב' (סימן ק"ו) דאם אי אפשר לקיים את המצוה באופן הרגיל לפחות מקיים מקצתה. הא חזינן מכל הנ"ל שלכתחילה יש להגיע לבית האכלים לעשות ניחוח אכלים, ואם אי אפשר מאיזה סיבה שיהיה יכול לסמוך לקיים את המצוה על ידי הטלפון או עם מכתב.

והנה בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ד' (סימן מ' אות י"א) דן בזה והשיב שאפשר לצאת ידי ניחוח אכלים על ידי הטלפון, אבל הגדירו הפוסקים שיש בזה רק קצת מצוה, וטעמא דמילתא משום שחסד עם המתים מקיימים רק אם מגיעים לפני האכל עצמו, אולם הוסיף בספר דברי סופרים (פרק כ"ח סעיף מ"ו) שאם אי אפשר לו להגיע לבית האכל מחמת חולי או שהוא טרוד טירדא דמצוה, יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר ולנחם דרך הטלפון, משום דגם כן איכא בזה מצוה, ולא יאמר כי מאחר שאינו יכול לילך לבית האכלים אין עליו שוב שם חיוב כלל. מ"מ אם אפשר לו לילך לבית האכלים לא שייך שיפטר בטלפון משום שלילך לבית האכלים הוא יותר מצוה והוי מצוה יותר שלמה משום שעל ידי זה הוא מכבדו שזה גופא הוא ענין תנחומין, ובטלפון אין שייך ענין הכבוד.

ואח"כ ראיתי בספר ציוני הלכה להגר"צ הכהן קוק שליט"א (עמוד שי"ג) שכתב שפעם כשישב מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבעה על בתו בא לנחמו אחד מגדולי ישראל ושח הגרי"ש שהתקשר אליו הגר"ש וואזנר זצ"ל והתנצל על שקשה לו לבא, לכן הוא מנחם דרך הטלפון. ואמר לו הגרי"ש זצ"ל שהרי הרמב"ם (אבל פרק י"ד,

<p>חלק א' יו"ד סימן רכ"ג, חלק ד' או"ח סימן מ' אות י"א, מסורת משה חלק ג' עמוד רפ"ו)</p>	<p>באיזה כסא יושבים עליו האבל איך לאבל בתוך השבעה לשבת על כסא יותר מי"ב אינטשס. (שו"ת אגרות משה חלק א' סימן קל"ו)</p>
<p>אבל שהגיע לבית השבעה מתי מסיים השבעה</p>	<p>אם ניתן להקל לשבת על כסא גבוה כשאין מנחמים אצלו</p>
<p>אשה שאמה ואחיה יושבים שבעה בבית אביה שנפטר, והיא הגיעה לשם רק כמה ימים בתוך השבעה ואז התחילה לשבת, הרי היא צריכה להשלים עד שבעה ימים ולא מסיימת עם שאר הבית כיון שאינה נגררת אחרי בעלת הבית לענין זה. (מסורת משה עמוד שס"ב)</p>	<p>ח"ו שאיש בריא יקל בכלל לשבת על כסא גבוה באמצע השבעה, אפילו בשעה שאינ מנחמים אצלו, ורק אם הוא חלש או חולה ניתן להקל בזה ע"י. (מסורת משה חלק ג' עמוד רפ"ז)</p>

(ז) כותב י"ראה לי שנחמת אבליים קודמת לביקור חולים, שניחום אבליים גמילות חסדים עם החיים ועם המתים". הרי שבניחום אבליים יש ב' עניינים, א) חסד עם החיים. ב) חסד עם המתים. החסד עם החיים יתכן שמקיים דרך הטלפון בזה שמנחם ומדבר אל לבם, משא"כ עם המתים לא מקיים דרך הטלפון. ובפעם אחרת הוסיף הגרי"ש זצ"ל שגם בשביל החיים עדיף כשבא בעצמו אל האבליים. נמצא שדרך הטלפון אין בזה שום ניחום אבילות בשלמות, אולם מ"מ עדיף טלפון מכלום.

ובספר גם אני אודך תשובות הגאון בעל האבני ישפה זצ"ל (סימן קנ"ז עמוד רע"ח) דן בניחום אבליים על ידי הטלפון וכתב נראה שיש חילוק גדול בין נחום אבליים ובין בקור חולים, שהרי בביקור חולים המטרה לעזור לחולה והשלים לו מה שחסר לו בחליו, ודבר כזה ניתן לקיים רק כאשר האדם נמצא בגופו וכך הוא רואה את צרכי החולה. אבל בנחום אבליים הרעיון הוא להביע את זה שנושאים בעול עם האבל, ודבר זה שפיר יכולים לעשות גם בטלפון. ולכן נראה לי שיוציאים ידי מצות נחום אבליים בטלפון, וגם בתוך ג' ימים וכמ"ש למעלה. והנה לענין ניחום אבליים במכתב הרי הגר"ח קניבסקי שליט"א השיב לי בתשובה שהוא כמו טלפון, וראיתי אה"כ בספר נטעי גבריאל (פרק פ"ה סעיף י"א הערה י"ד) שהביא מספר תשובות וביאורים (סימן רכ"א) שעיקר מצות ניחום אבליים היא, שהאבל ינוחם על ידי זה וזה מתקיים אפילו על ידי מכתב, ואף שצריך להיות פתיחה על ידי האבל, מילתא דמסתברא שאין צריך להיות פתיחה לכל אחד ואחד ביחוד, וכיון שפתח לאחד הרי גם שאר הנוכחים מנחמים. ועוד ועיקר שאם המכתב נפתח על ידי האבל והאבל פתחו לקרות בו, אין לך פתיחה גדולה מזו. וכן מובא שהגרי"ז בריסק זצ"ל פסק שמקיימין המצוה על ידי כתיבה שאין הלכה שצ"ל בדיבור דוקא שאפילו בו לנחם ולא דיבר מאומה יצא, כיון שמתנחם בכך, ע"כ.

וכן ראיתי מכתב שהגר"ח קניבסקי שליט"א שלח לרבינו מרן שליט"א כשישב שבעה על הרבנית ע"ה, הא לפנינו כמה מעשה רב שעשו כן הגדולים, וכן כתב לי הגר"י שוב שליט"א ששמע מהגאון רבי שריה דבליצקי זצוק"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שיוציאים ניחום אבליים במכתב וכמו שמצאנו אצל הרבה מגדולי ישראל.

עב. בספר מסורת משה שם הביא שראה בספר כל בו לאבילות (פרק רביעי סוף סימן ב') שהביא דבשעה שאין מנחמים וקשה לו הישיבה על הקרקע מותר לישב על הספסל, והביא זה מהדרי דעה (סימן שפ"ז) ושם הגר"א הביא את הירושלמי דאפילו על הספסל רשאי לישב כל היום, אלא ברבים אסור. ורבינו זצ"ל נשאל אם ניתן לסמוך על זה, והשיב דחש ושלום, הא אם יעשה כך יתבטל כל האבילות, כי זה כמעט העיקר במנהגי אבילות, ולא משנה אם קשה לו הרי העולם כן נוהג לדורות, לא משנה אם ספר א' מביא שיטה להקל בזה, ולכן חלילה

אבל בתוך השבעה להיות ש"ץ בפורים

אבל בתוך השבעה לא יהיה ש"ץ בפורים, ואפילו במנחה ומעריב יש למנוע. (יסודי שמחות עמוד 145)

אם אבל אינו יכול להשיג מנין בביתו

אם האבל אינו יכול להשיג מנין בביתו, צריך לנסוע ברכב לבית הכנסת לומר קדיש, ויש לחפש א' להסיע אותו לומר רק קדיש בבית הכנסת^{עג}. (יסודי שמחות פרק ז' הערה 215)

אבל תוך שבעה ללכת לחתונת בנו

אבל תוך שבעה מותר ללכת לחתונת בנו, כי הוי יותר מדבר אבוד. וגם סבא של החתן יכול ללכת שם בתוך השבעה. (רבבות אפרים חלק ג' סימן שע"ו) מיהו אסור להסתפר ולהתרחץ בשביל זה. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן קע"א)

לנסוע לבית השבעה ביום שני של השבעה

אע"פ שמותר לנסוע לצורך ישיבת שבעה בבית האבל, מ"מ עדיף להמתין עד יום השני לפני שנוסעים כיון שיש אומרים שאבילות של יום ראשון דאורייתא. (יסודי שמחות פרק ז' הערה 33)

לשבת שבעה בבית א' ולישון בבית אחר

במקום הצורך מותר לאבל לשבת שבעה בבית האבל ולישון בביתו בלילה. וכדאי לצאת מהבית בלילה כשאין הרבה אנשים בחוץ. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן קע"ב)

היושב שבעה במקום אחר ממשפחתו מתי מותר ביום שישי לצאת

אחד שיושב שבעה חוץ מביתו, מותר לצאת מבית האבל ביום שישי אפילו מוקדם יותר אם זה לוקח לו הרבה זמן לחזור לבית משפחתו. (יסודי שמחות פרק ז' הערה 168)

לשבת שבעה על אשה פרודה

צריך לישב שבעה אפילו על אשה פרודה מכמה שנים. (מסורת משה עמוד שס"ד)

אם אבל יכול ללמוד תורה עם בנו כדי שלא יתבטל

אע"פ שמותר להנהיג קטנים בהלכות אבילות, מ"מ אין ללמוד עמהן כדי שהם לא יתבטלו מלימוד התורה. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד' סימן ס' אות ג')

קטן שהוא אבל אם מותר ללמוד עמו גמרא

קטן בן עשר שמת לו אביו, מותר ללמוד עמו גמרא כיון שאין אבילות בקטן. (מסורת משה חלק א' עמוד שס"ב)

באיזה ספרי מוסר מותר לאבל ללמוד

נראה שספרי מוסר כשערי תשובה או מסילת ישרים אסור ללמוד מהם בתוך השבעה, אבל מוסר שמזכיר יום המיתה, והבלי עולם הזה, ועונש העולם הבא מותר ללמוד בתוך השבעה. (מסורת משה חלק ד' עמוד של"ג)

כיסוי המראה בשבת

בשבת צריך להוריד את הכיסויים מהמראות בבית האבל משום שלא להוי

לאדם בריא להקל בזה, ורק איש חלש או חולה יכול להקל בזה.

עג. ועי' שם שהוסיפו חידוש בהערה 216 שאם אבל יושב שבעה במקום של בתי נופש, כמו שמצוי בארה"ב בהרים שיש הרבה בתים במקום א' וכולם מתפללים ביחד, מותר לו להתפלל בבית הכנסת של המקום.

בעלמא וכ"ש לשאול בשלום חבירו אפילו לבנו אסור. (שו"ת רבבות אפרים חלק ג' סימן שע"ז)

להוציא הפצים מבית האבל

במקרה שאחד שכח דברים בבית האבל, אע"פ שנוהגים שלא להוציא דברים מבית האבל, מ"מ בכה"ג במקום הצורך מותר להוציא את חפציו מהבית, ובלבד שאין להאבלים שום הרוחת ממון מזה. (יסודי שמחות פרק ז' הערה 204)

אבלה אם מותר ללוות חמותה מבית האבל

אבלה תוך השבעה יכולה ללוות את חמותה מבית האבל כיון שאין קפידא כ"כ לא ללוות תוך השבעה, וכ"ש לקרובה כזאת. (מסורת משה חלק א' אות שס"ו)

אבל תוך השבעה אם מותר בשבת להיות גבאי בבית הכנסת

אבל שבמשך השנה הוא גבאי בבית הכנסת יכול להיות גבאי בשבת שבתוך השבעה. (יסודי שמחות עמוד 145)

אבל בתוך השבעה לענין סעודת פורים

אבל בתוך השבעה יש לו לשלוח משלוח מנות לאיש אחד, ולסעוד את הסעודה רק עם משפחתו. (יסודי שמחות פרק ז' הערה 198)

המביא מתנה לאבל בתוך השבעה האם הוא צריך למנוע מלקבלו

אם אחד טעה והביא מתנה לבית האבל ונתנו להאבל, אין האבל צריך למנוע מלקבלו. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן קס"ח)

אבילות בפרהסיא. (יסודי שמחות עמוד 145 הערה 20)

כיסוי מראות בבית שאינו של אבל

מה שנוהגים לכסות מראות בבית האבל בימי החול, שייך רק בביתו של האבל עצמו, אבל אם קיבל האבל קשות לישוב שבעה בביתו של אחר שאינו אבל, לא שייך לוומר שצריך לכסות את המראות כיון שבעל הבית אינו משועבד לאבל לגמרי. (מסורת משה חלק ד' עמוד של"ב)

לכבד אבל עם הגבהה וגלילה

אין ראוי לכבד אבל עם הגבהה וגלילה אחרי קריאת התורה. (שם פרק ז' הערה 244)

בבית אבל אם אומרים שיר המעלות במעריב לפני ברכו (נוסח ספרד)

נוהגים לומר שיר המעלות לפני ברכו במעריב בבית אבל. (שם הערה 231)

ניחום אבלים בתשעה באב

מותר לנחם אבל בתשעה באב אחרי חצות היום ע"י. (יסודי שמחות עמוד 145)

לתת יד בבית אבל

אסור לתת יד לחבירו בבית אבל, וטעמו משום שהוא לועג לרש. (שו"ת רבבות אפרים חלק ג' סימן שע"ה)

אם אבל יכול לדבר בטלפון

פשוט שמה שצריך לאיזה צורך לדבר בטלפון מותר בתוך השבעה, ולכן כשקוראים לו לנחמו בטלפון מותר לגשת לטלפון ולקבל את התנחומין. מיהו לדבר דברים

עד. דוקא אחרי חצות כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות החורבן, ואחרי חצות היום שמותר כבר לשבת בספסל או לעשות מלאכה מותר לנחמו.

ללכת מסביב הרחוב כשקם מהשבעה

תכשירים מונעי זיעה בתוך השלושים

אין מנהג ללכת סביב לרחוב כשקמים מהשבעה, אבל כן נוהגים שהמקום הראשון שהולכים אליו האבלים לאחר קימתם מהשבעה יהיה בית הכנסת. (מסורת משה חלק ד' עמוד של"ג)

אע"פ שלא מתיזים כל מיני בשמים וכדומה בתוך השלושים, מ"מ אבל בתוך השלושים שמזיע הרבה יכול להשתמש עם דוארנט. (יסודי שמחות 146)

לקנות מחנות של האבל בתוך השבעה

תספורת לאבל על אביו ואמו

מן הראוי לא להכנס לקנות מחנות של אבל שהוא עובד שם בתוך השבעה, ואפילו אם אשתו בלבד עובדת שם עדיין יש להזמיר. (מסורת משה חלק ד' שם)

אבל לאביו ואמו אסור להסתפר עד שעובר זמן שהוא כפול ממה שהוא בדרך כלל ממתין בין תספורת לתספורת, ובלבד שזה יוצא אחרי השלושים. (יסודי שמחות שם הערה 28)

הלכות י"ב חודש

רחיצה בתוך השלושים

אם צריך להמתין כל השנה שיעור גערה

אבל בתוך שלושים יכול לרחוץ אברים מגופו בלא סבון ובלבד שהוא רוחץ אבר נפרד בכל יום בנפרד. (יסודי שמחות פרק ח' הערה 19-20)

נוהגים שאחרי ג' חדשים לכתחילה צריך להמתין במשך השנה שיעור גערה של ג' חדשים לפני שמגלחים שנית ע"ה. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג' סימן קנ"ו)

עה. בשיעור גערה כתב הרמ"א ביו"ד סימן ש"ץ דנוהגים ג' חדשים, ונראה פשוט שאין כוונתו לומר זמן לגערה הכל תלוי בכל יחיד ויחיד לפי גידול שערותיו והרגילו להסתפר אלא כוונתו לומר גדר לשער שיעור גערה אם החברים לא איכפת להו איך שהוא הולך בשערו משום דהיה מקום לומר דההיתר הוא מהצער שיהיה בדול מחבריו דהרי איתא בתוס' מו"ק דף כ"ב ד"ה עד בשם הירושלמי ברם הכא עד שיגערו בו חבריו ויאמרו לו צא מעמנו, ואף שבירושלמי שלפנינו ליכא גירסא זו אבל הא להתוס' היה גירסא זו, שלכן היה מקום לומר דהוא דוקא משום שאין רוצים שיהיה בחבורתם אבל אם לא איכפת להו ולא יתבדלו ממנו בשביל זה יהיה אסור אף שהשערות גדולים ביותר והשמיענו הרמ"א דהגערה הוא רק סימן לגדול השער ביותר שלא חייבוהו להאבל אף על אביו ואמו להצטער ביותר, ומחמת שלא לכל אינשי שוה הצער באורך השער נתנו השיעור בגערת חברים הרגילים עמו ויודעין איך דרכו להסתפר שמוזה יבינו בכמה יותר מהרגלו הוא מצטער, שלכן אם ליכא מי שיגער שיעורו דהצער ביותר לסתם אינשי הוא בג' חדשים. אבל א"כ ליכא דבר מוחלט לכל המדינות ואף לא לכל אינשי שבמקום אחד שיעור הג' חדשים דודאי לא כל המדינות שוות שאיכא חלוק בין חמות לקרות ואיכא חלוק בין מדינות לענין הקפדת יופי וגם במקום אחד איכא הרבה אינשי. ולכן מסתבר ששני פעמים כפי הרגילות הוא שיעור הצער לכל מדינה כהרגלה ולכל יחיד כהרגלו, וכיון דבדרך כלל מסתפרים בכל חדש או לששה שבועות משערין שיעור גערה כב' פעמים מה שרגילים להסתפר דהיינו ב' או ג' חדשים, ואצל הרמ"א ב' פעמים הזמן המצוי ביותר הוא ג' חדשים. ואם אצל יחיד הגיע זמן גערה קודם ג' חדשים דנוהג להסתפר בכל חדש לכל הפחות יכול להסתפר אפילו קודם ג' חדשים דבשביל זה תלו זה בחבריו שיעורין הרגלו. אבל תוך שלשים לא מהני גערה דלא גרע מסתם אבל ולא ניתן שיעור גערה לקולא אלא לחומרא. ונכון להמתין שיעור גערה להסתפר ולגלח כל י"ב חדש על אביו ואמו אם לא לצורך שבכה"ג מסתפר כדרכו אחר ההמתין

גילוח זקן

חתן בלבישת קיטל בחופה

נוהגים שהחתן לובש קיטל בשעת החופה כשהוא אבל, כיון שהוא לובשו כדי לזכור יום המיתה ויועיל לתשובה. (שם הערה 54)

המתעסק ואינו מתכוין לשמוע שירים

אבל שמתעסק באיזה דבר ובתוך העיסוק שומע שירים (מוזיקה) אין חשש ומותר להמשיך בעסקו^ע. (שם הערה 58)

אשה אכילה להדליק שירים עבור הילדים

אם קשה לפייס ילדים קטנים בתעסוקה בבית, מותר לאשה אפילו בשנת אבלותה להדליק להם שירים. (מסורת משה חלק ב' עמוד ש')

אם אבל יכול להוליך בתו לחופה

אבל בתוך י"ב חודש לאביו ואמו יכול להוליך בנו ובתו לחופה וגם המנגנים בכלי שיר יוכלו לנגן. ולגבי אכילה בסעודת החתונה אין לשבת במקום אחד לאכול כאורח רגיל, אלא יש לאכול מין אחד בשלחן אחד ומין אחר בשלחן אחר וכדומה^ע. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן קע"א)

מיד אחרי השלושים מותר לגלח, מיהו במשך הי"ב חודש אין לגלח כמו בכל השנים, אלא יש לגלח בהפרש של ב' או ג' פעמים בזמנים ממה שרגיל לגלח, לדוגמא אחד שמגלח כל יומיים שיגלח כל ד' או ו' ימים בין גילוח לגילוח. (שם הערה 31)

קניית ולבישת בגדים חדשים

אבל אסור לקנות וללבוש בגדים שקנו לפני האבילות במשך הי"ב חודש כיון שיש בזה שמחה. (שם הערה 38)

נעליים חדשות

מותר ללבוש נעליים חדשות בתוך י"ב חודש ולא צריך שאחרים ילבושו אותם מקודם^ע.

(שם הערה 43)

בגדים מגוהצים בתוך השלושים

כל בגדי האבל לא יהיו מגוהצים וכדומה במשך כל השלושים, ולא מהני מה שאדם לובש אותם תחילה לשעה קצרה. (שם הערה 44)

שיעור גערה משהתחיל אבילותו וכדאיתא כן בחדושי רעק"א סימן ש"צ סעי' ד' ובפ"ת סק"ד שכן הוא מדינא ולכן כשאיכא צורך ודאי אין להחמיר, אבל בלא צורך מן הראוי להחמיר דכל השנה לא יסתפר בלא גערה או שיעור הגערה דכל השנה הא יש לו להצטער במה שחייבוהו, וצ"ע בטעם ההיתר לדינא לאחר הגערה ראשונה. עו. ובהוספות שם כתב ששמע ממרן זצ"ל שנעלים לאו בכלל הדין של בגד חדש ואף שכתוב בשו"ע או"ח (סימן תקנ"א סעיף ז') שאסור לתקן נעלים חדשים וכמ"ש במשנה ברורה שם שאסור ללבושם כשהם חדשים, מ"מ שאני התם משום שזה אבילות דרבים דחמיר טפי.

עז. ראה עוד בספר מסורת משה חלק ב' עמוד ש"א אם מותר לאשה להדליק שירים בבית כשבעלה האבל נמצא שם.

עח. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קע"א: הנה בדבר חתונת אחותו שנקבעה ליום כ"ד אלול ונעשה האב אבל על אביו שיהיה בתוך שלשים ולבד זה הוא אבל בתוך יב"ח על אמו אם יהיה רשאי להוליך את בתו לחופה, הנה האב על חתונת בתו מותר כדאיתא בגליון מהרש"א סימן שצ"א סעיף ב' בשם כנה"ג וכן בסימן שצ"ב סעיף ג', ומשמע אף בתוך שבעה דהא להש"ך איירי בסימן שצ"ב בתוך שבעה וע"ז כתב שמו"ת האב

אבל לשבת ליד בנו החתן בחתונה

דודים להגיע לחתונת אחיינים

במקום שהדרך שהאב יושב אצל החתן רשאי לישוב שם אף כשאומרים שהשמחה במעונו, אבל טוב שהוא לא יהיה המברך רק מהעונים. (אגרות משה שם)

דוד ודודה יכולים להגיע לחתונה של אחיין אם הם קרובים מאוד להם ע"ט. (יסודי שמחות שם הערה 69)

השתתפות בשבע ברכות קטן

להשתתף בווארט של בתו

מותר לאבל תוך י"ב חודש להשתתף בשבע ברכות או סעודת ברית מילה אם היא סעודה קטנה. וכן כל אלו שמותרים להגיע לחתונה יכולים להשתתף בשבע ברכות או התנאים והשידוך. (יסודי שמחות עמוד 146)

ליכנס. והטעם פשוט שהוא צער גדול להחתן והכלה ולהאב כשלא יהיה בחתונת בתו ולא אסרו כה"ג דהוא עור יותר מהפסד גדול דממון שהתירו באבלות. ומה שבגליון מהרש"א סימן שצ"א איתא בעובדא שאמו של החתן היתה אבלה ולא רצה הבן לישא אם לא תהיה האם שושבינות ועל הנישואין מפני איזה טעם שנתן לדבריו והתיר מפני שלא קיים מצות פו"ר, שמשמע שבלא טעם שלא רצה לישא היה אוסר וסותר זה למש"כ באב סתם שמותר לו ליכנס לחופת בתו שהוא אף בלא טעם, ודוחק לחלק בין אב לאם, וגם לא מסתבר שהוא מצד שושבינות דזה אינו ענין שמחה יתירה מעצם היותו על החתונה. נראה שלא דוקא נקט זה, וכוונתו במש"כ אחר זה ועיין בכנה"ג דהיכא שמותר לו לכנוס משום הפסד יכול האב לכנוס לחופת בתו שהוא להורות שאף בלא הטעם שלא רצה לישא נמי מותר האב לכנוס וה"ה האם והוא משום צער האב והאם כדכתבתי. ומה שהוא אבל על שנים אינו טעם להחמיר יותר, ולכן מותר להוליד את בתו לחופה. וגם המנגנים בכלי שיר יוכלו לנגן בהחתן והכלה אין צריכים למעט שמחתם שהוא מצוה בכל עניני שמחה להיות בנישואין, וגם לא ניתוסף להאב שמחה יותר במה שינגנו מבעצם החתונה שרק מזה משמח.

בדבר האכילה איתא שם (סי' שצ"א) בגליון מהרש"א ובלבד שלא יאכל בסעודת החתן, אבל נראה שהוא לאכול בתור אורח קרוא להסעודה אבל אכילה כדרך שאוכלין המשרתים לא שייך לאסור דאין זה אכילה דשמחה. ולכן טוב שיאכל שלא במקום קבוע אלא איזה מין במקום זה ואיזה מין במקום אחר שיהיה ניכר שהוא רק אכילה בעלמא. דכל הטעם שלא יאכל אינו משום דהאכילה בעצמה היא השמחה דהא אדרבה חזינן דמצד האכילה היה לן להתיר דבסעודת מצוה מותר כשהיא מצוה דלית בה ענין שמחה כדאיתא ברמ"א אלא משום השמחה דנישואין הוא האיסור אף בהאכילה, וכיון שמותר להיות שם מצד הנישואין איזה איסור שייך על האכילה אלא צריך לומר שהוא להיכר שלא ישכח שהוא אבל ולכן הוא רק באכילה כדרך הקרואים ולא אכילה בעלמא כדרך המשרתים.

במקום שהדרך שהאב יושב אצל החתן רשאי לישוב שם אף כשאומרים שהשמחה במעונו, אבל טוב שהוא לא יהיה המברך רק מהעונים.

ע"ט. וטעמא דמילתא משום שמסתמא על אלו מצטער החתן והכלה אם לא יהיו אצל החופה ובפרט שעיקר השמחה כשיהיו שם בשעת הסעודה והם עוזבים אחר החופה.

ובספר מסורת משה (עמוד שס"ה) הביא שמרן זצוק"ל פסק בכה"ג שמותר ללכת לחתונה של אחיין, אלא שיזהרו שלא לשמוח יותר מדאי, ושלא לרקוד.

<p>השתתפות כבר מצוה בבית מלון בר מצוה שנערך בבית מלון לשבת אין לאבל להשתתף בו או להתפלל שם כיון שהמקום מיועד לשמחה. (יסודי שמחות שם הערה 84)</p> <p>לסעוד בישיבה או בכנס מותר לאבל תוך י"ב חודש לסעוד בחדר אוכל של ישיבה או במקום כנסים וכדומה עד סוף הסעודה ובלבד שאין שם כלי זמר.^פ (שם הערה 86)</p> <p>אשה אכלה להשתתף בשמחות אשה אכלה אחרי השלושים מותרת להשתתף בשמחות אם בעלה מתבייש ללכת בלעדיה.^{פד} (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן רנ"ה)</p>	<p>סעודת ברית מילה בשבת אפילו בתוך השלושים.^פ (שם הערה 79-80)</p> <p>השתתפות בשבע ברכות בימי החול אין לאבל להשתתף בשבע ברכות בימי החול. (שם הערה 80)</p> <p>פדיון הבן לבנו וכהן הפודה אב שהוא אבל תוך י"ב חודש שעושה פדיון הבן וכן כהן שפודה את התינוק יכול להשתתף בסעודת פדיון הבן וללבוש בגדי שבת.^{פא} (שם הערה 81)</p> <p>השתתפות בקידוש בשבת מותר לאבל להשתתף בקידוש בשבת קודש לרגל בר מצוה וכדומה, ובלבד שלא רוקדים שם כי אז נחשב כענין של שמחה.^{פב} (מסורת משה חלק ד' עמוד של"ה)</p>
--	--

פ. ובספר מסורת משה (עמוד ס"ד) הביא שמרן זצוק"ל התיר לאבל להשתתף בסעודת האופרוף של בנו בשבת.

פא. והוסיף שם אפילו אם יש שם כהן אחר מותר להשתתף בו היות שנדחה חיובי האבלות כשגורם הפסד ממון להאבל.

פב. הטעם כתב שם כיון שזה רק סעודת עראית אין ענין של שמחה, אפילו אם שרים שם עדיין מותר. וכן בספר מסורת משה חלק ב' (עמוד רצ"ח) כתב דמלמד אבל בתוך השלושים מותר להשתתף בבר מצוה של תלמיד כחוגג אותו בבית הכנסת בשבת. וכן מותר לו להשתתף בקידוש שם אפילו אם לא רגיל להתפלל באותו בית הכנסת.

פג. וטעמו משום שמקומות אלו יש להם דין כחדר אוכל בביתו.

פד. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן רנה:

נשאלתי באשה שהיא אכלה בתוך י"ב חדש על אביה והבעל רוצה בדוקא שתלך עמו לאיזה משתה שעשו לאיזה צורך לטובת ביהכ"נ משום שבעצמו אינו יכול ללכת לשם משום שאינו כדרך כבודו ובאם לא תלך אמר שלא יהיה שלום בבית.

והשבתי שלצורך גדול כזה שלא תופר השלום שביניהם רשאה ללכת עמו, דהעיקר מסתבר לע"ד שדין י"ב חדש על אב ואם שהוא יותר משאר קרובים שחייבים להתאבל עליהם אינו מצד הקורבה היתירה שיש לאב ואם אליו נגד שאר קרובים. דאם מצד הקורבה גם אב ואם על בן ובת יהיו בדין י"ב חדש דבחיובות הקורבה הגדולה אין חלוק בין אב ואם להבן והבת ובין הבן והבת להאב והאם, ואדרבה מפורש בגמ' ב"ב דף ק"ח שהבן להאב הוא נחשב יותר קרובו מהאב להבן דלכן מהקרוב קרוב קודם ידעינן שהבן קודם ליורשו מאביו. אלא הוא מדין כבוד אב ואם שהבן והבת מחוייבין במצות כבוד לכבוד אביו ואמו והאב והאם אין מצוין לכבוד

חנוכה או פורים בבית ספר, אבל יש למנוע מלקוד ולשיר^פ. (שם עמוד 146 הערה 34)

אם מותר לאבל להזמין תלמידים לסעודה שלישית אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו יכול להזמין תלמידיו לביתו לסעודה שלישית אע"פ שישירו שם זמירות וכדומה, כיון שזה לא גרע מדבר פרנסה, שהוא לצורך הישיבה. (מסורת משה חלק א' עמוד שס"ד)

מגיד שיעור להזמין תלמידיו בפורים מותר למגיד שיעור להזמין את התלמידים שלו שיבואו אליו בפורים כדרך שהוא רגיל לעשות בכל שנה^פ. (מסורת משה חלק ד' עמוד של"ג)

מורה לקבל מתנות בחנוכה

מורה בבית ספר שהוא אבל יכול לקבל מתנות מהתלמידים כיון שזה כחלק מהפרנסה שלו. (יסודי שמחות שם הערה 93)

חתן לתת טבעת אירוסין לכלתו אבלה מותר לחתן לתת טבעת כמתנה לכלתו כשהיא אבלה. (שם הערה 94)

לתת מתנה לחתן שהוא אבל מותר לתת מתנה לחתן כשהוא אבל^פ. (מסורת משה חלק א' עמוד שס"ד)

מורה להשתתף במסיבת חנוכה בבית ספר מורה (מלמד) יכול להשתתף במסיבת

בנם ובתם. ומכיון שהוא מדין כבוד האשה אינה מחוייבת אם הוא נגד צורך הבעל כמפורש בקידושין דף ל' אף בחיי האב ונפסק כן בש"ע יו"ד סי' ר"מ סעי' י"ז. ואולי אף שאין בזה צורך ממש להבעל אלא שרוצה שתעשה עבורו איזה דבר אף שאינו דבר נחוץ שאשה כשרה עכ"פ צריכה לעשות רצונו כהא דבנדרים דף ס"ו, נמי פוטרה מכבוד אב אף שאינה משועבדת ממש לזה וכן משמע מש"ך שם ס"ק י"ט דכתב דאם אין בעלה מקפיד חייבת בכל דבר שאפשר כמו האיש, דאם הפטור שלה הוא דוקא בזמן שעושה לבעלה דברים שמשועבדת לעשות לו הי"ל לומר בלשון דאם בעלה מחל שעבודו משעה זו חייבת ולא בלשון אם אין מקפיד ולכן משמע קצת דפטורה בכל קפידת הבעל שתעשה לו ואף שאינה מחוייבת מדיני שעבודיה מאחר דעכ"פ יש עליה לעשות רצונו. וזה ודאי שאין החיוב דלכבודו במותו עדיף מדין הכבוד בחייו ולכן גם מדין כבודו במותו פטורה אם הוא נגד צורך ורצון הבעל ולכן בעובדא זו שהבעל צריך לילך ומתבייש לילך בעצמו הוא צורך הבעל שפוטרה מכבודו. וגם על הבעל אין איסור מלהקפיד שע"ד זה תתמנע ממצות כבוד. אבל מכיון שלא מצאתי בפירוש דין זה לא רציתי להתיר אלא באופן זה שיש לחוש שתופר השלום ביניהם שמצינו שהקלה תורה בדברים יותר חמורים בשביל שלום שבין איש לאשתו שבזה סמכתי על סברתי שבעצם היא ברורה.

פה. ועי' עוד בספר מסורת משה חלק א (עמוד שס"ח) שפסק מרן זצוק"ל שאשה אבלה שבנה נעשה חתן יכולה לקנות מתנות עבור הכלה בשביל החתונה וגמירת השידוך. ואם הוא רוצה להחמיר, אפשר לתת את הכסף לבנה והוא יקנה את המתנה ויגיד שזה מאמו. וטעמו להקל משום שאין זה נכלל בענין של מתנות, אלא זה כעין חיובים שעושים לצורך השידוך.

וראה עוד במסורת משה חלק ב' עמוד ש"א מה שכתב שם בענין נתינת מתנה לאשתו אבילה.

פו. ועי' עוד שם (עמוד 146) שפסק שמותר לאכול סעודת פורים עם המשפחה שלו ולא סעודה גדולה עם חברים.

פז. הטעם כיון שאין זה נחשב כסעודת מריעות אלא זה נחשב כחלק משעבודו, ורק יזהר שלאיעשה דבר שיש בו יותר מדאי שמחה, ואם התלמידים ישמחו ממילא קצת יותר אין מה לדאוג, דסוף סוף אין כוונתו לשם שמחה סתם.

להיות אורח הכבוד בדינר

מהלימוד, שרואים דברים מעניינים, ואינו כמו טיול לצורך שמחה וכדומה. (מסורת משה חלק ד' עמוד של"ד)

אחרי השלושים מותר לאבל להיות אורח הכבוד בדינר של מוסדות וכדומה^{פח}. וכן מותר לאבל להשתתף בדינר למען צדקה וכדומה אם הוא יתרום יותר בזה שהוא משתתף שם^ט. (שם הערה 115-116)

הלכות קדיש ובית הכנסת

נודע מהמת רק בחודש י"ב אם אומר קדיש

אם נודע לו שאביו או אמו נפטרו רק בחודש הי"ב צריך לומר קדיש כל החודש. (יסודי שמחות פרק ט' הערה 6)

אחד ששכרוהו לומר קדיש אם יכול לומר לב' אנשים

אם הנפטר לא השאיר אחריו ילדים ושכרו משהו לומר קדיש על הנפטר, האיש השכור אינו יכול לומר קדיש גם על אחר^א. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן רנ"ד)

אבל ללכת לסעודת מלוה מלכה לטובת ישיבה אבל תוך י"ב חודש מותר ללכת למלוה מלכה לטובת ישיבה (דינער) כיון שזה לצורך צדקה, אך לא ישב שם בקביעות אלא יעבור ממקום למקום^ז. (מסורת משה חלק א' עמוד שס"ג חלק ב' אות רע"ט, חלק ד' אות שע"ה)

אבלה להשתתף בטיול עם חברותיה

מותר לנערה אבלה לנסוע בטיול לשבועיים עם הכיתה כי נחשב כחלק

פח. מכיון שאבילות י"ב חודש משום כיבוד אב ואם, לכן מסתמא הם מוחלים על כבודם כשמכבדים את בנם. ובספר מסורת משה חלק א' (עמוד שס"ג) הביא שהתיר מרן זצוק"ל אפילו לאבל תוך השלושים להיות האורח הכבוד למען צורך צדקה.

פט. היות וחז"ל התירו במקום דבר האבד אפילו תוך השלושים, אבל מן הראוי למנוע מלהשתתף בסעודה בתוך השלושים. וראה עוד במסורת משה חלק ב' (עמוד רצ"ח).

צ. והוסיף שם בספר שהאבל ששאל לגבי המלוה מלכה הם רצו לצלם אותו ולעשות ממנו תמונות שם, ולכן פסק מרן זצוק"ל שזה עוד סניף להקל.

צא. בדבר שפרנסתו היא בזה שהוא שמש בביהכ"נ ואחד מהכנסותיו הוא לומר קדיש על אלו שלא הניחו בנים זכרים שיאמרו קדיש שלכן רצונו לידע בעד כמה אנשים יכול לומר קדיש. הנה לע"ד צריך שיהיה קדיש אחד ביום לכל אחד וכשיתפלל מע"כ לפני העמוד יהיה לו עוד קדישים ואם יש בביהכ"נ שני מנינים יש למע"כ קדישים בכפילא ואחרי למודו במשניות וכדומה יהיה לו עוד קדישים, וכפי סך הקדישים שיכול מע"כ לומר כך יהיה סך האנשים הנפטרים שיאמר בעדם.

והטעם הוא דמעצם הדין כפי שנהגו בדורות הראשונים היו חולקין הקדישים בין האבלים והיו מטילין גורל כשהיה רק קדיש אחד לשנים ולשלשה כדאיתא במג"א או"ח סי' קל"ב סק"ב והיה נמצא שהיה כל אחד אומר רק קדיש אחד ביום ולפעמים גם קדיש אחד לא אמר אבל ברוב הפעמים היה לו קדיש אחד ליום, ולכן גם כששוכרין אחר שיאמר עבור קרובם סגי כשיאמר רק קדיש אחד ליום ואף שיודמן איזה פעמים מצד יא"צ שבביהכ"נ וכדומה שלא יוכל לומר איזה קדיש מאחר שברוב הפעמים יאמר סגי. ולכן יחשוב מע"כ כמה קדישים אפשר לו לומר ברוב הפעמים וכסך הזה אנשים יכול לומר. וטוב שירשום אצלו שקדיש זה הוא בעד איש זה וקדיש זה הוא בעד איש זה.

אבל ידע מע"כ שאף שלדינא סגי בקדיש אחד, אם הקרוב שמשלם להאומר קדיש חושב שיאמר קדישים

להתפלל בעמוד בחודש י"ב
 מעיקר הדין מותר לאבל להתפלל בעמוד
 אפילו בחודש י"ב, ובלבד שלא מונע משום
 חיוב להתפלל שם צ"ב. (יסודי שמחות שם הערה
 22)

אפילו בי"ב חודש צ"ב. (שו"ת אגרות משה חלק ד'
 יורה דעה סימן ס"א אות ו')

דין קדימה לעמוד בתוך ימי השלושים
 אבל בתוך שלושים יש לו קדימה
 להתפלל בעמוד ולאמירת קדיש על אחד
 שיש לו שלושים מאוחר משום ששמע מהמת
 אחרי הקבורה צ"ב. (יסודי שמחות שם הערה 26)

אמירת קדיש בחודש י"ב לאבא מחלל שבת
 אחד שנפטר לו אביו או אמו שהיו
 מחללי שבת, רצוי שיאמרו קדיש עבורם

הרבה אפשר שרק בעד זה משלם מה שהתנה ויהיה זה בחשש גזל. ואף שבסתמא כשלא דברו כלום יש להיות כמדינא שסגי בקדיש אחד, אבל אפשר שמצד חסרון ידיעה זו חושב בברור שיאמר הרבה קדישים שאף בסתמא יש לחוש לגזל, לכן טוב לומר זה להקרום שמשלם שיאמר קדיש אחד ביום עבור קרובים משום שיותר לא צריך. ואם יפרסם ויהיה ידוע זה להרבה בנ"א שהוא אומר רק קדיש אחד לכל אחד לא יצטרך להתנות בפירוש שיש אז לתלות שידע שסגי בקדיש אחד כשלא התנו בפירוש.

צב. וטעמו משום שעל המנהג להפסיק אמירת הקדיש החודש הי"ב מפקפקים הרבה מגדולי הפוסקים וגם יש לו אמתלא שהוא כסתם איש שמתפלל לפני העמוד.

צג. והנה בעל תשובה שאביו נפטר ובחודש י"ב האם צריך או ראוי להמשיך לומר קדיש או אין לו להמשיך לומר קדיש, כיון שכבר הוא בחודש י"ב, כמ"ש ברמ"א (סימן שע"ו סעיף ד') שאין אומרים קדיש ותפילה רק י"א חדשים כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, כי משפט רשע י"ב חודש. ובאמת יש לדון בזה למעשה האם יש ענין לומר קדיש עבור אחד שאביו היה מחלל שבת וכדומה אף שהוא גדל כתינוק שנשבה. ובפתיח תשובה שם (ס"ק ט') הביא ספר חומות ירושלים (סימן רנ"ז) שכתב דמי שיוודע שאביו ואמו היו רשעים מאותם שנידונים י"ב חודש ראוי ומחויב שיאמר קדיש י"ב חודש ע"י שם.

ובתשובה באגרות משה שם השיב בזה וז"ל: אף שודאי היה עדיף לומר קדיש כל י"ב חודש, אבל כבר כתב הרמ"א יו"ד סוף סימן שע"ו דנהגו שאין אומרים קדיש רק י"א חדשים כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, עיין שם. שלכן פשוט שהוא בסתם אינשי שידועין לשומרי תורה. אבל כשידוע להבין שלא היו שומרי תורה, דהיו מחללי שבתות - אף שהיה רק לפרנסתו ולא לשאר דברים (ע"י לעיל סי' נ"ח אות ג'), יש לו לומר קדיש כל הי"ב חודש. וכ"ש כשהיו מחללי שבתות גם לשאר ענינים, אף רק לתיאבון, שיש לו לומר כל הי"ב חודש. ועל מי שהיה מחלל שבת מחמת כפירה, שאין מתאבלין עליו (סי' ש"מ סעיף ה'), לא שייך לחייב להבין לומר קדיש אם מת על מטתו. ואם נהרג (שם ברמ"א א' שנהרג ביד עכו"ם, ועי' סי' ש"מ ש"ך סק"י), אף מומר גמור, הא איתא ברמ"א שם שאומרים קדיש. אבל אם רצה לומר קדיש על אביו שהיה מחלל שבת מחמת כפירה ומת על מיטתו, מסתבר שרשאי, דבן שהוא צדיק הא הוא מועיל אף לאביו שהוא רשע גמור. דלכן לא מנו את אחז ואת אמון באותן שאין להם חלק בעולם הבא, מפני חזקיהו ויאשיהו שהיו צדיקים, כדאיתא בסנהדרין דף ק"ד ע"א. ואף שלא שייך להתדמות להם, מ"מ מאחר שחזינן שצדקת הבנים מועיל אף לאבותיהם המומרים לע"ז ולכל האיסורים, הרי ודאי שגם מעשים טובים דבנים יראי ה' ושומרי תורה שבזמננו, נמי יועילו במעשיהם הטובים ובאמירת קדיש וקדושה וברכו שיאמרו עליהו. ובודאי יש להבין לרצות להוציא את אביו מגיהנום ושיהיה לו חלק לעוה"ב, אף אם יתוקן רק במשך הזמן. אך שלא יכול לדחות אבלים אחרים אף שהם אחר שלשים והוא בתוך שלשים, עכ"ל.

צד. וטעמו משום שמאחר שעיקר התקנה שחייב להתפלל ולומר קדיש מיום המיתה ורק משום אנינות פטור עד הקבורה ולכן אבל שהוא תוך ל' מיום המיתה עדיף ממנו.

לומר קדיש, כיון שהנהלת הישיבה חפצה בזה שיאמרו קדיש על התורמים בעבורה. (יסודי שמחות פרק י' הערה 31)

חבר בית הכנסת קדימה ממני שאינו חבר במקום שיש בית הכנסת אחר שבו אחד שהוא לא חבר בית הכנסת יכול להתפלל שם, יש קדימה לחברי בית הכנסת להתפלל בעמוד בבית הכנסת שלהם. (שם הערה 33)

אם אבל יכול להיות בעל קורא

אבל יכול להיות בעל קורא בשבת ויום טוב, כיון שאינו דומה לתפילה שמביא לידי שמחה. (שם הערה 43)

אבל כהן אם יכול לעשות ברכת כהנים

בבית הכנסת ביום טוב אין לאבל כהן לעלות לדוכן אלא לצאת מהבית הכנסת, אא"כ אין שם כהנים אחרים, ואם הוא רב בית הכנסת והוא כהן אינו צריך לצאת. (שם הערה 46)

דיני הקמת מצבה והקבר

להעמיד מצבה כפולה על גבי קבר אחד אין להעמיד מצבה כפולה על גבי קבר אחד צ"ה. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן קנ"ג)

אבל תוך ל' ומי שיש יארציט בתפילת מנחה ומעריב

פשוט וברור שבן ל' יעבור לפני התיבה לפני מי שיש לו יארציט בתפילת מנחה ומעריב שאי אפשר לחלק את התפילה בין ב' חיובים. והיא צ"צ יאמר קדיש - בין במקומות שרק היא צ"צ יאמר הקדיש, בין במקומות שאף אחרים אומרים. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד' סימן ס' אות א')

נשכר להתפלל עבור נפטר אם יש לו זכות קדימה אחד ששכרו אותו להתפלל בעמוד עבור נפטר אין לו זכות קדימה לפני אחד שהוא חיוב בעצמו, בין לענין אמירת קדיש ובין להתפלל בעמוד, וצריך להתפשר. (שו"ת אגרות משה יורה חלק ב' סימן קע"ג)

ב' אנשים שכורים לומר קדיש אם יש קדימה

ב' אנשים שכורים לומר קדיש וא' בתוך השלושים של הנפטר והשני בתוך י"ב חודש אין בזה דין קדימה לקדיש ולשליח ציבור. (יסודי שמחות עמוד 147)

ישיבה וכדומה שמרוויחים מאמירת קדיש

ישיבה ששכרה אדם לומר קדיש או להתפלל על נפטר שביקש שיתפללו ויאמרו קדיש בעבורו בישיבה, ויש שם אבל שהוא חיוב, אין זכות קדימה להאבל על השכור

צה. הנה אף כי לעשות מצבה כפולה שאחד מהם הוא בחיים בין האיש בין האשה, אין רוח חכמים נוחה מזה כי הוא כעין כפירה ח"ו בביאת המשיח שמקוים אנו בכל יום שיבא ויקבצנו לא", ואף להסוברים שתהיה מיתה לבנ"א גם אחרי ביאת המשיח אחרי אריכות ימים הרבה עד שיבא זמן תחיית המתים, מ"מ הא לא ימות בכאן אלא בא"י ותהיה קבורתו בא"י.

אבל אם אחד עשה מצבה כפולה לא נעשה בשביל זה שום דינים עליו ומותר וגם מחוייב לישא אשה לא מבעיא כשהוא צעיר אלא אף כשהוא זקן, ואף אם הבטיח לאשתו שמתה או היא הבטיחה לבעלה שמת שלא ישא אחרת ולא תנשא לאיש אין בדבריהם כלום אם לא היה בשבועה.

ומתקנים ועושים מצבה חדשה, אין למעט במצבה החדשה מהשבחים שהיו כתובים על גבי המצבה הישנה, ובפרט בקבר של הורים צ"ח. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן רכ"ח)

לתרום מצבה עבור עני שמת מותר לתרום מצבה ישנה עבור עני שמת צ"ט. (שו"ת אגרות משה שם)

העמדת ב' מצבות לאביו ואמו מי שמעמיד ב' מצבות לאביו ואמו, יכול להעמיד איזה שרוצה קודם, ואם אין לו מספיק כסף אלא להעמיד מצבה א', יש לו

להעמיד טס ממתכת לצורך מצבה
אין להשתמש עם טס ממתכת לצורך מצבה צ"י. (יסודי שמוחה עמוד 147)

נשא בזיווג שני אם יכול להיות קבור ליד אשתו ראשונה

אין שום איסור לאחד שהתחתן בזיווג שני להיות קבור אצל אשתו הראשונה, ואם ציוה שיקברו אותו ליד אשתו השנייה יעשו כפי הצוואה. ואם לא אמר שום ציווי יש לקבור אותו ליד אשתו שממנה היה להם ילדים צ"י. (שו"ת אגרות משה שם)

תיקון מצבה והפחתת מילים
אם נמחקו קצת מהאותיות במצבה

צו. וטעמו משום שאין זה מנהג אבותינו וגם חייבים אנו לעשות היכר לקבר שצריך להיות לפחות משהו יותר מג' טפחים גבוה מהקרקע שלא יחשב לבוד לקרקע.

צו. ולענין אם ימות אחר שנשא אשה אחרת אם יוכלו לקבורו אצל אשתו ראשונה, ג"כ ליכא שום איסור בזה, ואם יצוה לקבורו אצל אשתו ראשונה או יצוה לקבורו אצל אשתו שניה יצטרכו לקבורו שם כפי צוואתו, ואם לא יצוה כלום המנהג שקוברין אותו אצל האשה שיש לו בנים ממנה.

צח. בדבר מה שרוצים לגרר האותיות ממצבה ישנה שמרוב יושן קשה לקוראם ולחקקן מחדש אבל נוסח קצר מהנוסח הקודם מצד ההוצאה המרובה שנסתפק כתר"ה אם נכון לעשות כן למעט מהשבחים שכבר נחקקו על קברו כמה שנים ובפרט שהשבחים שנחקקו שם אינם מופרזים אלא מה שהיה ראוי לכתוב עליו באמת שאולי כבר זכה המת שיכתבו זה על מצבתו, הנה אם הוא בן שחייב בכבוד אביו אף לאחר מיתתו כדאיתא בקידושין דף ל"א ודאי אסור שהרי נמצא שממעט בכבודו. ואם הם קרובים אחרים שאין עליהם חיוב כבוד מה להם מה שאחרים כתבו שבחים אף שמודים שיש לומר עליו כל השבחים דכי יש חיוב לכתוב שבחים על המצבה אף להראוי להשבחים. וא"כ תלוי מה טוב יותר אם מצבה הישנה עם השבחים אף שקשה לקוראם או חדשה היינו לגרור את האותיות ולכתוב מחדש במיעוט שבחים וזה תלוי לפי דעת המבקרים מבני העיר. אבל לבן אסור למעט אף שמתחלה לא היה חיוב אף לבן לכתוב שבחים.

אבל אם יכולים לכתוב במלים מעטים עיקר השבחים באופן שלא יגרעו מהשבחים אך לא יכתבו דברי המליצות, יהיה מותר גם לבן וכתר"ה יראה הנוסח הנכתב שם ויבין מה שאפשר לקצר ולא יהיה מיעוט בהשבחים.

צט. ובדבר להחליף מצבה בתנאי שהישנה ינדכו למת עני צדק כתר"ה שיש להתיר כיון שלא יהיה להם שום הנאה מהישנה. וגם יראו שאחרים לא ירויחו מזה היינו כשיעמידו לעני לא יקח חוקק האותיות אלא בעד טרחו במלאכת האותיות ולא גם בעד האבן, כי הרבה פעמים מנכה פחות ממה שעולה מחיר האבן כידוע מרמאות בנ"א ובכאן יראו שינכה כל דמי אבן.

הפסיקו לנסוע עם המת למקום קבורתו. מיהו אם הילדים של הנפטר נסעו עם המת עד הקבורה היארציית הראשון הוא ביום הקבורה, אם כל הילדים דרים באותו עיר קא. (יסודי שמחות פרק י"ב הערה 6)

יארציית כשנפטר בשנה מעוברת

מת אביו בל' אדר א' בשנה מעוברת יחול היארציית בשנה פשוטה בל' בשבט כמו שהכריע במושנה ברורה סימן תקס"ח ס"ק מ"ב. ואם רוצה להחמיר ולשמור גם א' בניסן יכול כיון שיש טעם לכאן ולכאן. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג' סימן קנ"ט).

קביעת היארציית כשאין ידוע יום המיתה

כשאינו יודעים יום המיתה קובעים היארציית כשקוברים את המת. (שם הערה 11)

להיות שליח ציבור ביארציית כשאינו חבר בבית הכנסת

בבית הכנסת שנוהגים בו שאחד שאינו חבר בית הכנסת לא יכול להתפלל בעמוד כשיש שם חבר בית הכנסת שהוא חיוב, כמובן שהאבל תוך י"ב חודש שהוא חבר בית הכנסת קודם לעמוד מבעל היארציית שאינו חבר. (שם הערה 46)

אבל ששומר יארציית בשני חודשי אדר לענין קדימה בתפילה

אבל ששומר יארציית באדר א' ואדר ב' בשנה מעוברת למת שנפטר בשנה רגילה בחודש אדר, אין לו קדימות לענין אמירת קדיש ותפילה בעמוד על אחד שהוא שומר

להעמיד את המצבה למי שנפטר קודם ק. (יסודי שמחות פרק י' הערה 18)

לכתוב שם של בן או בת שנפטרו במצבת ההורים אם בן או בת נפטרו ואינו יכול למצוא את גופם, מותר לכתוב את שמם על גבי המצבה של ההורים. (שם הערה 20)

דיני יזכור:

מתי אומרים יזכור בציבור וביחידות

נוהגים לומר יזכור בציבור בבית הכנסת אחרי קריאת התורה, ואם מתפלל ביחידות יש לומר יזכור לפני אב הרחמים. (יסודי שמחות פרק י"א הערה 8)

הזכרת שמות רשעים בשעת יזכור

יש להזכיר ביזכור את מי שאיבד את עצמו לדעת או עוברי עבירה בנפרד ולא עם אנשים אחרים. (שם הערה 12)

בן ארץ ישראל בחוץ לארץ

אם בן ארץ ישראל נמצא בחוץ לארץ לשבועות או פסח וכדומה, יש לומר יזכור ביחד עם בני חו"ל. (שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג' סימן צ"ב)

דיני יארציית:

מת שנקבר אחרי ג' ימים מתי היארציית

אם המת לא נקבר עד ג' ימים אחרי שנפטר או יותר ואח"כ קברו אותו בעיר אחרת, היארציית הראשון הוא היום שבו

ק. וטעמו משום דהדין שהוא ואמו חייבים בכבודו אינו לאחר מיתה וממילא חייב להקים מצבה למי שמת ראשון.

קא. והוסיף שם שיהיה חוכא ואיטלולא אם אחד יתענה ביום אחד ואחד יתפלל ביום אחר.

יארצייט על מת שנפטר בשנה מעוברת ק"ב. (שם עמוד 148 הערה 45)

היא להיות ניכר שהדליקו עבור הנפטר בשביל היארצייט. (שם הערה 58)

שכור להתפלל ליארצייט אם מקדים לאבל אחד ששכרוהו להתפלל בעמוד ביום יארצייט של הוריו וכדומה יש ספק אם יש לו קדימות לעמוד מלפני אבל בתוך י"ב חודש ק"ב. (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן קע"ג)

אם יש חיוב להוציא ממון כדי לבקר בבית הקברות אין חיוב להוציא ממון הרבה כדי לבקר את הקבר ביום היארצייט וכדומה ק"ב. (שם הערה 61)

אמירת א-ל מלא רחמים ביום שאין תחנון ביום שלא אומרים תחנון אין לומר את הא-ל מלא רחמים ליארצייט ק"ב. (שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב' סימן ע"ד)

שכור להתפלל ביארצייט או בן של הנפטר פשוט שבן שיש לו יארצייט על אביו או אמו יש לו קדימות לעמוד יותר ממי ששכרו אותו להתפלל לעמוד. (שם הערה 47)

הזכרות כמה שמות בא-ל מלא רחמים אפשר להזכיר כמה קרובים שנפטרו בתוך הא-ל מלא רחמים, אבל אם מזכירים את הוריו יש לומר א-ל מלא רחמים נפרד לכבודם. (שם הערה 68)

יארצייט שחל ביום טוב מתי מקבל מפטיר אם חל היארצייט אחרי יום טוב האבל צריך לקבל מפטיר ביום טוב ולא בשבת שלפני היארצייט. (שם עמוד 148)

אם יכולים להדליק פנס לצורך נר נשמה במה שנוהגים להדליק נר נשמה ליארצייט, למי שאין לו נר רגיל יכול להדליק פנס אם יכולים להזיז אותו, כיון שכל הענין לבקר קבר פעמיים באותו יום אין לבקר קבר פעמיים באותו יום אא"כ התכוין לחזור לאותו קבר פעמיים לפני עזיבת הבית הקברות ק"ב. (שם הערה 75)

אם יכולים להדליק פנס לצורך נר נשמה במה שנוהגים להדליק נר נשמה ליארצייט, למי שאין לו נר רגיל יכול להדליק פנס אם יכולים להזיז אותו, כיון שכל הענין

קב. וטעמו משום דאין ספק מוציא מידי ודאי. אמנם ע"י בספר גשר החיים (פרק ל"ב ס"ק י') מה שכתב בזה. קג. שם הביא מח' גדולה בין גדולי האחרונים החתם סופר ונודע ביהודה ועוד אם השכיר דוחה האבל בתוך י"ב חודש, והוכיח שם שהשכיר שהוא השליח דוחה האבל, וכיון שכן הורו לשואל שם לא רצה לחזור על דברי הרב ובפרט במקום מח' גדולה בין האחרונים, ע"י שם.

קד. וטעמו משום שהאריז"ל כבר כתב שכדאי למנוע מלבקר קברים וכל שכן שאין חיוב להוציא ממון הרבה בשביל זה.

קה. למעשה בכל ימים שאין אומרים בהם תחנון אין אומרים תפלת מלא על המתים ורק שבת ויום אחרון מכל רגל הקבועים לזה וביו"כ אומרים. וכשחלין הימים שא"א בהם תחנון בשבת נמי אין אומרים וכן כשיש חתונה וברית. וכן כשמברכין החדש אין אומרים אף שלא שייך הטעם דלא פלוג דהא ליכא זה בחול, וצ"ע בהטעם ואולי הוא לפרסומא ביותר.

קו. וכל זמן שלא הסיח דעתו מהקבר מותר לחזור שם.